

Dva razgovora o novom ustavu Može li Srbija postati ustavna država

Novi ustav kao put izlaska iz haotičnog stanja i ulaska u Evropsku uniju

Svesna izuzetnog značaja ove teme Republika je samo u toku prošle godine sama ili u saradnji s Institutom za uporedno pravo i Fakultetom političkih nauka organizovala tri rasprave sa željom da se dođe do odgovora na pitanje "Kako do novog ustava Srbije". Osim toga, Republika je samo u periodu od 2003. godine do sada ovom pitanju posvetila pedesetak tekstova koji se kreću u registru od najaktuelnijih problema do pitanja ustavnosti u nastajanju moderne srpske države od početka 19. veka. Pitanjima ustava Republika je posvećena još od 1989. godine, kada je, zajedno sa UJDI-jem, građanskim partijama i organizacijama u okviru Preparlamenta Jugoslavije i Okruglog stola vlasti i opozicije u Jugoslaviji, ukazivala da se jugoslovenska kriza može rešiti samo demokratskim promenama ustava i tako sprečiti krvavi raspad zemlje, izbeći preteća bujica nasilja, zločina i pljačke i izolacija od normalnog sveta.

Zbog značaja ustava za naše društvo koje se suočava sa različitim krizama, koje prete da se ono surva u anarhiju, Republika će i ubuduće temu ustava držati otvorenom.

U ovom tekstu prikazujemo dve rasprave posvećene izgledima za donošenje novog ustava Srbije. Prva je održana u Demokratskoj stranci 28. juna, dok je druga, u organizaciji Fakulteta političkih nauka i nevladinog Udruženja za političke nauke, održana 8. jula.

Preduslovi za donošenje novog ustava

Pod ovim naslovom održana je rasprava koju je organizovala Demokratska stranka. U uvodnoj reči prof. Milan Podunavac naglasio je da je Srbija postratno društvo u kojem su ratovi razorili elemente legaliteta, što dokazuje veoma težak proces konsolidacije vladavine prava. Srbija je, takođe, postdiktatorsko društvo i otuda teškoće obnove kolektivnog i individualnog identiteta društva.

Postdiktatorska memorija je pod dominacijom belicističkih odnosa u javnom životu i kulturi koji razaraju političko polje.

U središtu političkog polja nalazi se grupacija koja pripada bloku neprijatelja demokratije, a to je pre svega SRS, koji je i glavni promoter političke restauracije u Srbiji.

Konstitucionalna šansa Srbije bila je otvorena 5. oktobra 2000, ali nije iskorišćena. Međutim, ta šansa nije ni sasvim potrošena uprkos tome što su okolnosti za promenu ustava u tom pravcu nepovoljne.

Moderan ustav, ističe Podunavac, treba da sadrži konstitucionalnu funkciju (ograničenje moći), zatim legitimacijsku i integrativnu funkciju. Ovima treba dodati i ideju pravde, ali koja ne

□
□
Milan Podunavac: Srbija se nalazi pred fundamentalnim pitanjem rešavanja svoje političke egzistencije i zato je javna debata o ustavu od izuzetne važnosti.

Nebojša Popov: Beskrajne su debate o privatizaciji, a svojina niti je jasno definisana, niti je zaštićena ustavom.

Kohabitanti u vlasti i proizvođači ideološke magle u kulturi onemogućavaju debatu o tome kako da ljudi zaštite svoj život.

Zagorka Golubović: Restauracija nekih autoritarnih mehanizama vlasti prepreka je da Srbija iskoristi konstitucionalne šanse koje su se otvorile 5. oktobra 2000.

Zoran Lutovac: Insistiranje da se ustav donese po važećoj proceduri je konstrukciona opstrukcija, jer se zna da ta procedura ne može da uspe.

□

uspostavlja redistributivne

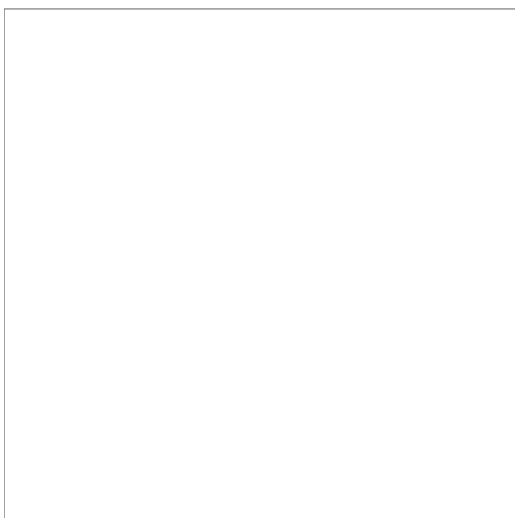
odnose u ekonomiji i politici, nego se tiče "dizajniranja odnosa između političke većine i političke manjine". Podunavac predviđa i da će se otvoriti pitanje kolektivnog političkog identiteta, ali nije siguran da Srbija ima jasan stav da li će se taj problem artikulirati kao zajedničko poreklo i tradicija ili na savremen način kako su mu pristupile moderne države - a to je ugovorni konsenzus o zajedničkim moralnim i političkim vrednostima i principima na kojima počiva dobro uređeni poredak.

Kome (ne) treba novi ustav

Sociolog Nebojša Popov smatra najvažnijim to što se posle 2000. godine dogodila važna promena - da je jedan oblik neograničene vlasti pretvoren u "zbirku neregulisane neograničene vlasti".

Preciznije, prostor koji je pokrивao Miloševićev režim kao sistem neograničene vlasti izdelfen je

između glavnih učesnika u vlasti među kojima postoji konsenzus da ustav ozvaničuje taj princip parcelisanja, a ne dovodi ga u pitanje. Upravo to je glavno nasleđe Miloševićevog nedemokratskog poretka, ocenjuje Popov. Relevantan je i način na koji se maskira to polje. Popov kaže da najveća zasluga za njegovu nevidljivost pripada akterima u oblasti kulture. U medijima, naime, glavnu reč imaju ljudi iz kulture, nauke, s univerziteta. Po njima, u Srbiji postoje dva ekstremizma, konzervativni, na jednoj, i liberalni, demokratski, na drugoj strani. Sada se traži jedna ideološka sinteza i konsenzus o tome šta bi bila prava Srbija, treća, "autentična" Srbija. Time, ističe Popov, treba da se

Gustav Klimt, Malcesine am Gardasee, 1913.

□

dovrši "etabliranje klerikalno- nacionalističke formacije gde umesto Kardelja imamo Nikolaja Velimirovića kao sintetičku figuru".

U tom polju koje izmiče pažnji javnosti nema potrebe za ustavom, jer nema potrebe za laičkom i normalnom državom u kojoj je vlast regulisana i u kojoj je uspostavljena ravnoteža slobode i sigurnosti, kaže Popov. On mogućnost za otvaranje debate o konstituisanju političke zajednice vidi u prostoru privrede i jezgra civilnog društva, a "u jezgru jezgra je fenomen svojine, koji je faktički nedefinisan i nezaštićen" uprkos kontroverzama u privatizaciji.

U kojem smeru će, eventualno, teći debata o ustavu? Popov očekuje da se može dogoditi da će tek nakon pregovora o Kosovu doći do nekog potresa u kulturi i politici "jer za sada sivilo koje nameću kohabitanti i glavni proizvođači ideološke magle onemogućuju da otvorimo debatu kako da ljudi zaštite svoj život, svojinu i viziju svoje budućnosti. Ona će se otvoriti ili pod uticajem jake intelektualne argumentacije, pre svega kritičkog mišljenja spram realnosti, ili će ponovo morati da se dogodi čudo koje će potresti ljude, pa će oni iznova da otvaraju taj problem".

Srpsko društvo je temeljno podeljeno i ono se u ovom trenutku ne može integrisati zbog niza

razloga kao što su stanje u širim slojevima društva, stanje u političkom sloju i u kulturnoj eliti, iz čega proizlazi i osnovni problem donošenja ustava, smatra sociolog Mladen Lazić. On kaže da je korišćenje termina "revolucija" i "restauracija" neopravdano jer je staro društvo (iz 90-ih) definitivno ukinuto, i to na izborima 2000. Međutim, javlja se problem koji počiva na staroj podeljenosti, a to je Srpska radikalna stranka. "Radikali ne mogu izvršiti restauraciju društva, ali oni reprodukuju temeljnu društvenu podeljenost, i to tako što nastavljaju razaranje društva u svakom području, kako političkom, tako ekonomskom i kulturnom." Oni se ne mogu zabraniti ili isključiti iz političkog života zato što parazitiraju na velikom delu lumpen-društva (jer kod nas nema ni lumpen-proletera ni lumpen-buržoazije) koje se obnavlja u značajnim razmerama. Lazić ističe da je glavna teškoća u donošenju ustava ta što elite koje ga donose nisu u stanju da to učine na racionalan način i da ponude temeljni legitimacijski princip koji će kasnije integrisati društvo. "Ma kako izgledao, ustav će biti oktroisan zato što društvo ni pre toga neće biti integrisano." Ako ustav bude zasnovan na savremenim civilizacijskim zahtevima mogao bi tokom vremena da postane sredstvo društvene integracije, u protivnom, ako se ne donese ili bude loš, to može da doprinese produžavanju društvene dezintegracije, ističe Lazić.

Ka novom državnom identitetu

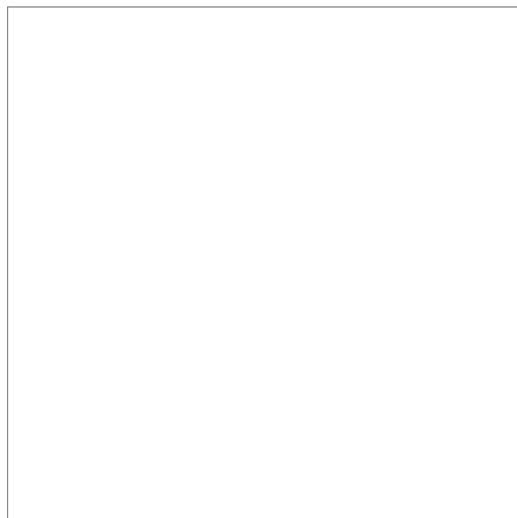
U javnosti dominira mišljenje da je kolektivni identitet - nacionalni identitet. Međutim, pitanje je da li na taj način može da se konstituiše zajednički identitet, rekla je prof. Zagorka Golubović. Takođe, pitanje je i da li je moguć konsenzus o zajedničkom identitetu i ustavu sa strankama bivšeg režima. Nova percepcija individualnog i kolektivnog identiteta treba da predstavlja diskontinuitet ne samo sa bliskom prošlošću, nego i sa jednom dugotrajnijom istorijskom prošlošću, rekla je Zagorka Golubović dodajući da se individualni i kolektivni identitet ne zasnivaju na poreklu i etnicitetu, nego na jasno

formulisanim principima i vrednostima liberalne demokratije. Debata o ustavu, kako je istakla, treba da odgovori na pitanje šta znači ustav, na kojim načelima gradimo identitete i koje su prepreke da se iskoriste konstitucionalne šanse otvorene 5. oktobrom.

Antropolog Vojin Rakić dodao je i jedan antropološki momenat u vezi s identitetom. Ne radi se samo o sklonosti ka autoritarnim sistemima nego i o značajnom elementu kao što je interpretacija Kosovske bitke koju Rakić naziva "sublimirana tanatofilična interpretacija". Reč je o jednoj vrsti autodestrukcije i sociopsihološkom fenomenu, tvrdi Rakić i zalaže se da identitet bude zasnovan na

državnosti, "u smislu srpske državnosti u Evropskoj uniji". On smatra da etnički identitet postepeno može da se zameni civilnim identitetom, odnosno da pripadnost srpskom nacionalitetu ne bude puka etnička pripadnost, već srpsko državljanstvo.

Suočeni smo s opasnošću da budemo jedina zemlja u kojoj su snage destrukcije, čiji je jedini program razaranje, na ivici da prevladaju, rekao je istoričar Predrag Marković. Ta opasnost je tolika da zahteva "neku vrstu narodnog fronta, kao što je bio narodni front 30-ih protiv fašizma".

Gustav Klimt, Birkenwald, 1903.

Kada je reč o identitetu, Marković predlaže da se promišlja o primeru Austrije, koja je svoj identitet izgradila kao ostatak jedne velike države, što ima neke analogije sa Srbijom. Podsetivši da je američka ustavna kriza 60-ih rešena mobilizacijskim principom ljudskih prava, Marković je postavio pitanje da li DS i demokratski blok mogu da aktiviraju ljude da veruju u svoju državu i koji je to pozitivni motiv koji bi ljude izveo da glasaju, jer demokratska opcija pobeđuje jedino uz veliko učešće građana na izborima, kao što je to bilo na septembarskim izborima 2000. Od tada je demokratska opcija u stalnom povlačenju i za Markovića je najvažnije pitanje kako na razumljiv način privući građane da prihvate politički i državni identitet, koji bi istovremeno bio demokratski i evropski.

Sukobi se sada ne izvoze, oni su zadržani unutar granica Srbije

Miroslav Hadžić, stručnjak za bezbednosna pitanja, otvorio je pitanje bezbednosti. Ocenio je da smo postkonfliktno društvo u kojem polje sukoba nije ukinuto, već da je svuda prisutno i da dobija dimenzije mogućih socijalnih i ekonomskih konflikata, ali se, zahvaljujući spoljnim intervencijama, sukobi ne prelivaju preko granica. Hadžić je napomenuo ambivalentan odnos obeju demokratskih vlada prema bezbednosti tako da smo svedoci neprestanog širenja i distribucije nadležnosti mnogim državnim organima. Postoji pritisak vojnih službi da se promeni postojeći zakon, kao i pritisak BIA-e za širenje njene moći. Propuštene su prilike da se te službe ozbiljno reformišu, "te mi i dalje ne znamo koji su izvori i opseg njihove stvarne moći i da li oni koje mi vidimo kao nominalne rukovodiocce i predstavnike tih službi jesu stvarni posednici ključne moći unutar tih službi", kaže Hadžić. U ustav bi morala da se unese jasna odredba o civilnoj i demokratskoj kontroli nad oružanim snagama, da se nosioci vlasti obavežu na ideološku i političku interesnu neutralnost tih snaga (a to su vojska, policija, tajne službe i parapolicijske snage). Morala bi da se predvidi i kontrola nad privatnim sektorom bezbednosti koji je sada izvan svake kontrole i da se utvrdi jasan lanac civilnog komandovanja vojskom, policijom i drugim snagama, s tim što bi se razvile procedure koje bi sprečile da se sva moć koncentriše u rukama jednog čoveka.

Ustav - moderan ili "skrojen po meri"

Ekonomista Miroslav Prokopijević je zamerio što predlozi ustava (DS-a i Vladin) nemaju cilj da ograniče moć nosilaca vlasti, već naprotiv, da je uvećaju. Prokopijević ne vidi želju da se država "protera" iz privrede, kulture, sporta, pa i ne čudi što se i ono malo prava iz ustava ograničava na osnovu uredbi. Prokopijević je ocenio kao nezrelost manir da se ustav piše samo za "pozitivne likove", jer na vlasti mogu biti i negativni, ali ako ih ustav ograničava, njima ostaje izbor ili da pogaze ustav ili da se ponašaju ustavno. Najzad, ovaj ekonomista zamera što je u predlozima DS i DSS vidljivo da država treba da brine o individualnom blagostanju što je, po njegovim rečima, preporuka za siromaštvo i korupciju, ali i za ucene privatnih firmi od kojih država pravi taoce i "zavrće im ruku ako neće da urade ovo ili ono". Zato se ne slaže sa Milanom Podunavcem da se ideja o

društvenoj pravdi unese u □
ustav, jer će oni koji gube
davati vladi ovlašćenja da
preraspodeljuje dohodak u
skladu sa pravdom, čime će se
podrivati ekonomska sloboda.
"Sloboda i sigurnost ne idu
zajedno, te nećemo doneti
moderan ustav nego ustav koji
znači produžetak varvarstva
koje je počelo sa Brozom, a
nastavilo se sa Miloševićem",
smatra Prokopijević.

S ovim se nije složila Zagorka
Golubović koja je podsetila da

ustav "utvrđuje distribuciju političke moći, uz mehanizme kontrole vlasti", a ne služi da bi ograničio vlast, što se svodi na isključenje države iz privrede i oduzima pravo da bilo šta reguliše. Između Podunavca i Prokopijevića u pitanju su konceptualne razlike, ocenila je Zagorka Golubović. Polemišući sa Prokopijevićevim ocenama da ni DS ni DSS ne žele ograničenje vlasti, analitičar Zoran Lutovac je podsetio da je DS usvojila predlog ustava koji su sačinili eksperti i da između tog teksta i onog koji je sačinila vlada postoje konceptualne razlike. Upravo da bi se ograničila mogućnost različitih tumačenja i naknadnih ograničenja (što se desilo s autonomijom Vojvodine), ustav iza kojeg stoji DS predvideo je veoma detaljne x

Patrijska država

Slobodan Gavrilović, sociolog i višegodišnji funkcioner DS-a: Verovao sam da je partijska država moguća samo u jednopartijskom sistemu, a sada vidimo da je moguće da se partijska država restaurira u višepartizmu, i to upravo na modelu da je partija preduzeće za trgovinu političkim uticajem. To je rekao naš pokojni šef, ali su to primenile sve stranke. Kod nas ima još malo borbe da to ne bude baš tako, nego da postoje i vrednosti. Posledica tog principa je da prema broju osvojenih glasova dobijete odgovarajući broj javnih preduzeća, upravnih odbora i druge vrste moći i vlasti koju onda delite sa podanicima u stranci, koji su vas doveli na položaj. Zato nemamo političku elitu koja je spremna da donese ustav. Predlozi ustava DS i DSS kada su aspirirali na vlast i kada su je osvojili sasvim su drugačiji. To onda nije elita, jer elita mora bar pet godina da izdrži neki vrednosni ili konceptualni princip. Ima načina da se ispoštuju legalisti i oni koji to nisu. U parlamentu treba postići saglasnost da će se promeniti klauzula o načinu promene ustava i da se s tim ide na referendum koji bi se održao zajedno s izborima. Nova skupština donosi ustav i bira vladu, čime mirimo nas koji tražimo ustavotvornu skupštinu i one koji žele da ta skupština bude obična. Samo ta vrsta referenduma može imati uspeha u Srbiji.

socijalistički model. Lutovac je ocenio da je u vladinom socijalistički model. Lutovac je ocenio da je u vladinom predlogu vidljiv strah od decentralizacije, da postoje konceptualne razlike u odnosu na Ustavni sud itd.

Međutim, odlučujuće je insistiranje vlade na proceduri za promenu ustava koja ne može da uspe, rekao je Lutovac naglasivši da se njegovo stanovište o izborima za ustavotvornu skupštinu razlikuje od stava DS i predsednika Tadića. Ustavotvorna skupština prevazilazi problem podeljenosti društva i konsenzusa kojeg nema, kao i dvotrećinske većine u skupštini da bi se raspisao referendum, a on neće uspeti ako svi u skupštini nisu jednoglasni. Pošto vlada ne sme da prizna da referendum ne može da raspiše na Kosovu, jer bi time "sebi pucala u nogu", razumljivo je što se hvata za argument o promeni ustava po važećoj proceduri, a ona ne vodi ka bržem donošenju ustava, zaključio je Lutovac.

Ljudska prava su, kako je rekao Lutovac, temelj modernog ustava i njima treba da bude posvećeno dve trećine ustava. Raspadom državne zajednice Srbija se nalazi u vakuumu, jer više nema Povelje

o ljudskim i manjinskim pravima koja je bila deo Ustavne povelje koja je dobila najviše ocene Venecijanske komisije i Saveta Evrope. Ova najnovija situacija može biti zloupotrebljena i zato je potrebno što pre doneti ustav, istakao je Lutovac.

Ustavne promene u Srbiji

Pod ovim nazivom održana je Konferencija na Fakultetu političkih nauka.

Učesnici su naglasili da donošenje ustava nije tehničko (kakvim ga vlast prikazuje), nego suštinsko političko i egzistencijalno pitanje države i njenih građana. Nasuprot tezama da nam ustav nije potreban ili da građane ustav ne interesuje, pa ni da javne debate nemaju smisla, učesnici u raspravi na FPN podvukli su značaj i neophodnost javnih debata, jer samo tako ustav stiže puni legitimitet. Oni su apelovali da se donese moderan i demokratski ustav kako se društvo ne bi survalo u anarhiju.

Izneverena obećanja nove vlasti

Diskusije o ustavu neizbežno počinju od podsećanja da su pripadnici opozicije i pre osvajanja vlasti obećali da će, kada dođu na kormilo države, prvo promeniti ustav. To obećanje nije ispunjeno. Debata na FPN se nije bavila toliko uzrocima zbog kojih je izostala najvažnija politička promena, koliko je ukazala na momente koji su bili povoljni za ustavne promene i na posledice nedonošenja ustava. Nije, međutim, odviše da se, radi celovitije slike, podseti na uzroke izostanka političkih reformi, onako kako ih formuliše antropološkinja Zagorka Golubović u "Socijalno-ekonomskim efektima tranzicije" (Republika br. 382-385, 1. 06-31. 07. 2006). Ona ukazuje na heterogeni sastav DOS-a koji se mogao ujediniti samo na projektu rušenja Miloševića i započinjanju ekonomskih, ali ne i političkih reformi. Drugi uzrok ona vidi u otporu DSS, desničarskog krila DOS, da se obavi lustracija i izruče haški optuženici. Uprkos izjašnjavanju za legalizam, DSS je zanemario činjenicu da su sudovi zasnovani na lojalnosti bivšoj vlasti; zatim, DSS nije imun na uticaj "tradicionalnog etosa u kojem se veličaju srpski ratovi, a njihove vojskovođe i naredbodavci proglašavaju za nacionalne heroje; iz čega se može zaključiti da nije bila u pitanju samo partijska surevnjivost i lična netrpeljivost između vođa dve glavne demokratske stranke, već značajno različite političke orijentacije".

Na te orijentacije koje su bile presudne po činjenicu da Srbija ni posle šest godina od promena nema ustav, ukazao je u raspravi na FPN profesor ustavnog prava Pavle Nikolić. "Nažalost, prevladala je ideja lažnog legalizma, pa je ostao Miloševićev ustav i vlast s njegovim kadrovima koji nisu lustrirani. Javnost je ostala uskraćena za informaciju zašto nije donet novi ustav i zašto se stalno odlaže. Danas se misli da nam 5. oktobar ne treba i da Miloševićev ustav nema nepremostivih nedostataka", rekao je Nikolić. Naglasio je da ustavotvorna skupština jedina ima izvornu ustavnu vlast i označava prekid sa prethodnim režimom, za razliku od zakonodavne skupštine koja ima izvedenu ustavnu vlast i koja obavezuje da se ustav donosi po proceduri koju propisuje važeći ustav. Ovaj pristup, po Nikolićevim rečima, "obežbeđuje kontinuitet sa starim režimom i vodi na stranputice sa katastrofalnim posledicama". Nikolić je pomenuo i ideju, koja je u opticaju, da se ustavotvorna skupština izabere tek ako ustavni referendum ne dobije potrebnu većinu. Tu ideju nazvao je apsurdnom jer "nema u svetu slučaja da se u procesu donošenja ustava menja taj postupak". "Sve ove nedoumice potiču iz suštinske stvari, a to je pristup značaju 5. oktobra i odnos prema Miloševićevom autoritarnom režimu. Ako je 5. oktobar bio i morao ostati radikalni i revolucionarni preokret koji u temeljima ruši Miloševićev poredak, i ako nije bio samo smena partija, onda je imperativ suspendovati Miloševićev ustav i doneti novi, na ustavotvornoj skupštini. Sve drugo znači konačnu potvrdu Miloševićevog i Brozovog sistema i odricanje od revolucionarnog i demokratskog značenja 5. oktobra, a toga mora biti svesna najšira javnost."

Prof. Vesna Rakić-Vodinić podsetila je da su u prethodnim godinama postojale tri

šanse za prevladavanje
prošlosti i diskontinuitet sa
bivšim režimom, odnosno za
donošenje ustava. Prva šansa
bio je 5. oktobar, zatim kada se
federacija SCG pretvorila u

konfederaciju, i kada je ubijen premijer Đinđić. Najnovija prilika za donošenje ustava ukazala se prilikom razdvajanja Srbije i Crne Gore, ali je i ona propuštena. Vesna Rakić-Vodineć smatra da su već posle 5. oktobra postojali prikriveni sporazumi delova nove i stare vlasti potpomognuti kriminalizovanim strukturama, što dokazuju i presude okružnog suda koje imaju cilj da obezbede kontinuitet institucija sa bivšom autoritarnom vlašću. Važnu

Vesna Rakić-Vodineć je upozorila da bilo kakav novi ustav ne bi smeo da ide ispod standarda koje je propisivala Povelja o Državnoj Zajednici Srbija i Crna Gora. Naime, u toj Povelji, koja je ušla u važeći ustavni sistem Republike, nalaze se odredbe koje se odnose na zaštitu ljudskih i manjinskih prava i odredbe o supremaciji međunarodnog prava i ugovora u odnosu na domaće zakone i ustav. To su temeljne odredbe i ako se one ne budu očuvale i u novom ustavu otpašće jedini pravni osnov za saradnju sa Tribunalom u Hagu. Ta Povelja treba da bude kompas za budući ustav, rekla je Vesna Rakić-Vodineć i izjavila da u ovom trenutku Srbija nema snage za nešto bolje.

ulogu u blokiranju odigrali su ustavni sudovi Srbije i Crne Gore, rekla je Vesna Rakić-Vodineć. Umesto da odigraju ulogu ustavnih tranzicionih sudova, kao u drugim zemljama, naši su se ustavni sudovi zadržali na tehničkoj ustavnosti. Na primer, Ustavni sud Srbije proglasio je neustavnim raniji realističan zakon o promeni ustava - zbog pogrešne forme, a obrazloženje kojim je zakon proglašen neustavnim praktično onemogućava svaki pokušaj promene ustava. Ona smatra da je u ovom trenutku nemoguće izdejsstvovati u Skupštini zakon o ustavotvornoj skupštini.

Posledice neispunjenih obećanja

Prvi korak ka novom ustavu jeste debata o potrebi njegovog donošenja, rekao je Nebojša Popov, konstatujući da se sve češće suočavamo sa stavovima koji čine suvišnom i samu pomisao na javnu debatu. Mediji donose izveštaje kako su Hiber, u ime Demokratske stranke, i Lončar, u ime Vlade, usaglasili 80 članova ustava, pa se stiče utisak da ustav "samo što nije gotov". Na drugi način debata se čini nepotrebnom i nemogućom u načinu na koji o tome piše NIN, upozorio je Popov. Naime, glavni i odgovorni urednik tog nedeljnika tvrdi da nema ni govora o ustavnoj debati "jer Srbija nema elitu". Popov se založio da se naročito o jednoj stvari raspravlja. "Nije reč samo o propuštenim šansama posle 5. oktobra, ubistva Zorana Đinđića i raspada SCG. I nije reč samo o diskontinuitetu s autoritarnom prošlašću. Veći je problem kako napraviti diskontinuitet sa sadašnjim poretom koji se etablirao nakon 5. oktobra, a to je simbioza SPS, SRS, dela SPO i dela DOS-a, uz naglašenu ulogu crkve. Taj etablirani poredak odgovara naciji kao 'organskoj' zajednici i u tim okolnostima ustav je suvišan. Jer, znaju se rodoslovi i legende i ustav je nepotreban. U taj poredak involviran je najveći deo političkih stranaka. Tek kada se suočimo s etabliranom 'prirodnom zajednicom', pojaviće se potreba za debatom o Srbiji kao 'političkoj zajednici'", rekao je Popov. On je ocenio da je "organska"

zajednica sada čvršća nego što je bila pod Miloševićevim režimom. Popov je takođe precizirao da konsenzus o kojem se toliko govori nema veze s nacionalnim, nego s egzistencijalnim pitanjem, pitanjem svojine, ljudskih prava, čovekove okoline. Ako se o svemu tome čuti dok se ne reši pitanje Kosova, zna se čemu to vodi, zaključio je Popov.

Ustav i EU

Zanimljiv dijalog poveo se između Nebojše Popova, Zorana Lončara, ministra za državnu upravu i samoupravu, i prof. Vojislava Stanovčića. Popov je, naime, pitao Lončara da li Evropska unija, koja je politička zajednica država, može da potpiše Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa zemljom koja nema ustav. Lončar je odgovorio da je to pitanje u domenu politike i da lično misli "da sporazum može da se potpiše, kao i da se ne potpiše". Vojislav Stanovčić je precizirao da je jedna stvar što je Srbija priznata kao država, ali da je nešto sasvim drugo da li može da se na bilo koji način priključi Evropskoj uniji ako nema ustav. "Priznanje postoji, ali nema sporazuma o stabilizaciji i priključenju EU bez ustava", naglasio je Stanovčić.

I prof. Svetislava Bulajić ukazala je na egzistencijalnu dimenziju ustava na koju je ukazao Nebojša Popov. Za nju je ključna teškoća "što ne umemo da cenimo osvojenu slobodu i zato ne uspevamo da demokratski konstituišemo Srbiju". Dodala je da "politički i moralno posrnulo društvo nije pogodan ambijent za donošenje ustava" i da je "ustavnost tobožnja, dok je kontinuitet sa starim režimom pravi, a ne tobožnji" jer je postojeći ustav kreiran po meri sadašnjih nosilaca vlasti, tako da je mali prostor za demokratski konstitucionalizam.

Zašto su neophodne rasprave o ustavu

Prof. Milan Podunavac se založio za javne debate o ustavu. One su neophodne jer "Srbija živi u neustavnoj i nedovršenoj državi". Ustav koji je donet u vreme zaoštavanja konfrontacija, ističe Podunavac, onemogućava korigovanje pogrešnih političkih odluka, to je zatvoren ustav. Podunavac podseća da se Srbija nakon 5. oktobra vrlo sporo demokratski i politički konsoliduje pod uticajem nasleđa diktature i ratova. Srbija je poraženo društvo, a političke implikacije takvog društva su teškoće u uspostavljanju konsenzusa jer su jedni politički akteri razarali državu i društvo, dok drugi tragaju za novim identitetom političkog društva. Restauracija starih snaga je ključna prepreka u postizanju konsenzusa, i postavlja se pitanje da li se on može graditi sa političkim akterima koji su neprijatelji demokratije. Za Podunavca je takođe ključno pitanje kako da se u javnoj debati o ustavu umanjí uticaj političkih stranaka, a da se mobilišu građani koji bi onemogućili da snažniju ulogu imaju oni koji razaraju političke i demokratske procedure.

Prof. Dragoljub Mićunović (DS) je ocenio da smo dugo u "fiktivnoj ustavnoj stvarnosti koja je više običajna jer važi ono što se dogovore elite". Procenio je da će biti teško projektovati neku budućnost jer se ne zna ni šta će biti sa Kosovom, niti kakvi će biti naši odnosi sa EU. On je kao loše ocenio što nema debata o ustavu, a bilo ih je čak za vreme Tita. Nedopustivo je da u okolnostima "opresivne restitucije i restauracije" ustav pišu eksperti koje bira Vlada, a da građani ne znaju šta ih čeka. Zato je, po njegovoj oceni, najveći deficit takvog ustava demokratski legitimitet. Upravo zbog tih nedostataka potrebna je debata među građanima i stručnjacima, a ne dogovor poslanika. Javna debata je najbolji način da se prevaziđe tradicija oktroisanih ustava i prilika da se ustavu priđe na demokratski način, rekao je Dragoljub Mićunović.

Za prof. Vukašina Pavlovića ne postavlja se toliko ni pitanje spremnosti političke elite da napiše dobar ustav, niti niskog nivoa političke kulture građana kada je reč o značaju ustava. Najvažnije je pitanje zašto su politički neprijatelji države šest godina nakon promena toliko jaki. Uzrok tome Pavlović vidi u asimetriji između civilnog i građanskog društva i autoritarne vlasti. "Bio je u pravu Zoran Đinđić kada je rekao da diktatura počiva na slabim građanskim društvima, a ne na snazi diktatora, i to je bitan limit za donošenje ustava kao društvenog ugovora političke zajednice", zaključio je Pavlović. On je takođe ukazao da u poraženoj državi nisu za potcenjivanje snage etnonacionalizma i politička desnica, demagoška amnezija i restauracija starog poretka koji su mogući na slabostima demokratskog bloka i velikoj apstinenciji građana.

Šta to usaglašavaju Hiber i Lončar

Ministar Zoran Lončar, koji ustav usaglašava u tandemu sa Dragorom Hiberom (DS), rekao je da je do momenta rasprave na FPN usaglašeno 80 članova prve polovine ustava, "i to je bilo jedino moguće usaglasiti".

Političke stranke su pokazale spremnost da potisnu razlike i da su vrednosti koje se odnose na ljudska i manjinska prava dobile saglasnost političara. Ako bude saradnje svih političkih snaga, naročito demokratskih, možemo dobiti ne samo formalno novi ustav, nego ustav koji će biti "simbol demokratski i moderno uređene Srbije i izvor njene državne snage". Upozorio je da će najveće iskušenje biti način izbora predsednika Srbije. Novim ustavom položaj predsednika mora biti drugačiji u odnosu na sadašnji, njegova

ovlašćenja moraju biti manja, a mora se urediti i pitanje njegove odgovornosti, rekao je Lončar. On je dodao da je ohrabren što je usaglašeno 80 tačaka predloga ustava i ocenio da se može nastaviti s usaglašavanjem drugog dela ustava koji se odnosi na uređenje i teritorijalnu organizaciju vlasti. S tim u vezi rekao je da je decentralizacija vlasti isto što i demokratizacija vlasti. Vojvodina bi trebalo da bude jedna autonomna jedinica sa znatno proširenim nadležnostima i sopstvenim izvorima prihoda, a vrstu i visinu prihoda određivala bi sama. Kada je reč o Kosovu i Metohiji, ustav bi mogao samo da konstatuje da je na snazi Rezolucija SB 1244. Nakon prestanka važenja te rezolucije novo stanje treba da se verifikuje i u tekstu ustava, u skladu sa međunarodnim

Svojina

Niz nedoumica ostao je bez odgovora eksperata koji usaglašavaju ustav. Tako, na primer, pitanje Nebojše Popova, koga je zanimalo kakva je sudbina ustavnih normi koje se odnose na društvenu svojinu koja je temelj starog poretka, nije dobilo precizan odgovor. Vesna Rakić-Vodinelić je rekla da društvena svojina prerasta u državnu i da je reč o četvrtoj nacionalizaciji u korist države. Problem je što se to obavlja na neustavan način, aktom nižim od ustava. Zakon iz 1995. godine koji omogućava nacionalizaciju napadan je u Ustavnom sudu, ali je bilo izvesno da za vreme Miloševića neće biti preispitan. Nevolja je u tome što postupak preispitivanja pred Ustavnim sudom nije završen ni posle 2000. godine.

dogovorom, kazao je Lončar i izrazio nadu da će taj dogovor biti pozitivan za Srbiju.

Nasuprot optimizmu ministra Lončara u pogledu daljeg uspešnog usaglašavanja, prof. Dragor Hiber, koji tekst ustava usaglašava u ime DS, izneo je pesimističke ocene. Posle ovakvih razlika postavlja se pitanje da li ova dva eksperta usaglašavaju isti ustav, da li rade zajedno i šta uopšte

usaglašavaju kad saglasnosti nema. Hiber je, naime, ocenio da Srbija "najverovatnije nema ni socijalne, ni pravne, ni ekonomske osnove za ozbiljnu promenu ustava... U Srbiji nema dovoljno prevlasti koja bi mogla da nametne donošenje novog ustava". Ustav, dakle, nije moguće usaglasiti, ali se usaglašavanje nastavlja.

□

*

Posle šest godina izbegavanja suštinskih promena postavlja se pitanje da li Srbija može da postane ustavno i demokratsko društvo. Dvehiljadite godine (a i ranije) tu veru imali su građani a i znatan deo opozicije. Postoji li ta vera u ustavnost i demokratiju i danas? Ko sa sigurnošću može da odgovori na pitanje kakve su potrebe građana, šta oni misle posle svih dramatičnih događaja za poslednjih šest godina? Da li se zna šta misli i očekuje onaj veliki broj građana koji se učutao i upisao u apstinente? Odgovore na ta pitanja može najbolje dati javna debata i u tome je njen značaj. Debate još nema, a kada je bude biće jasnije kakve su realne mogućnosti za raskid sa nedemokratskom prošlošću i šanse za zasnivanje demokratske budućnosti Srbije.

□

Olivija Rusovac